

AMELA LJEVO-OVČINA

UNIVERBACIJA U BOSANSKOM JEZIKU

Durmišević, Elma, 2023. *Univerbacija u bosanskom jeziku*. Sarajevo: Slavistički komitet, 232 str.

U septembru 2023. godine u izdanju Slavističkog komiteta u Sarajevu objavljena je knjiga Elme Durmišević *Univerbacija u bosanskom jeziku*. Riječ je o prerađenoj i izmijenjenoj autoricinoj doktorskoj disertaciji *Normativni i stilistički aspekti univerbacije u savremenom bosanskom jeziku* odbranjenoj na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Knjiga je rezultat temeljitog istraživanja univerbacije kao izuzetno važnog tvorbenog postupka¹ u kojem nastaju brojne nove riječi u bosanskom jeziku. Ovo granično područje u tvorbi riječi nije u potpunosti rasvijetljeno ni u slavistici, a skoro potpuno je bilo zanemareno u bosnistici.

Izdavanju knjige *Univerbacija u bosanskom jeziku* prethodilo je i objavljivanje dvaju radova Elme Durmišević koji razmatraju ovaj tvorbeni postupak: “O nekim višeznačnim univerbima u bosanskom jeziku” (2021) i “Univerbi sa značenjem odjeće i obuće u bosanskom jeziku” (2022). U navedenim radovima Elma Durmišević analizira kontekstualnost i višeznačnost kao važne karakteristike univerba.

Knjigu *Univerbacija u bosanskom jeziku* čine tri temeljna poglavlja – *Uvodna promišljanja* (11–28. str.), *Univerbacija* (29–59. str.) i *Univerbi* (60–199. str.) te na kraju *Zaključak* (200–203. str.), *Sažetak* (204–205. str.),

¹ Univerbacija u slavenskim jezicima aktualizirana je i razmatrana na Osamnaestoj međunarodnoj naučnoj konferenciji Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista koja je održana na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 2017. godine, a relevantne analize učesnika konferencije o ovom tvorbenom načinu objavljene su u zborniku radova *Univerbacija/Univerbizacija u slavenskim jezicima* 2018. godine, ur. Šehović, Amela.

Summary (206–207. str.), *Резюме* (208–209. str.) i *Bibliografija* (210–218. str.) sastavljena je od popisa izvora, internetskih izvora i literature s oko stotinu bibliografskih jedinica. Knjiga sadrži i *Rječnik univerba* (219–226. str.), *Imenski indeks* (227–229. str.) te *Predmetni indeks* (230–232. str.).

U uvodnom poglavlju knjige pod naslovom *Uvodna promišljanja* (11–28. str.) Durmišević se osvrće na pozicioniranje tvorbe riječi, prikazuje osnovne tvorbene načine i terminološki aparat ove naučne discipline, predstavlja začetke univerbacije, motive i razloge za proučavanje ovog tvorbenog načina, naglašavajući potrebu uključivanja univerbacije u derivatološka istraživanja, zatim obrazlaže metode i tehnike rada te korpus istraživanja – izvore i građu. S obzirom na zastupljenost univerba, s razlogom su istraživani razgovorni stil (internetski forumi) i novinarsko-publicistički stil (internetski portali). Riječ je, dakle, o živom jeziku u kojem se odražava stvarnost i punoća života. Manji broj primjera zabilježen je u naučnom, administrativno-pravnom te književnoumjetničkom stilu. “Status” svakog primjera univerba dosljedno je ispitivan u jednojezičkim rječnicima bosanskog jezika i u *Rječniku sarajevskog žargona*.

U poglavlju *Univerbacija* (29–59. str.), pored ostalog, predstavljen je proces anketiranja ispitanika različitog obrazovanja, spola i dobi o univerbima: *rudarke* (*rudarske čizme*), *salonke* (*salonske cipele*), *slobodnjak* (*slobodni umjetnik*), *daljinar* (*daljinski upravljač*), *saobraćajka* (*saobraćajna nesreća*), *narodnjak* (*narodna pjesma*), *ljubić* (*ljubavni roman*), *srednjak* (*srednji prst*). Anketa je pokazala da su sve ponuđene primjere ispitanici odredili kao univerbe. Univerbi “mogu imati jedno značenje (npr. *salonke*), a neki su i višeznačni (npr. *narodnjak*). Neki su zabilježeni u rječnicima (npr. *srednjak*, *ljubić*). Uglavnom su višeslojni, dio žargona i razgovorne leksike (npr. *srednjak*, *narodnjak*)” (52. str.). Durmišević istražuje univerbaciju kao tvorbeni način koji podrazumijeva dodavanje sufiksa na tvorbenu osnovu riječi koja je nastala od pridjevskog člana supstantivne sintagme. Posmatra je kao tvorbeni postupak gdje od dvočlane sintagme nastaje univerb (monoleksemska jedinica) sa izraženom ekspresivnošću. U određivanju monoleksemske jedinice kao univerba za autoricu je bila presudna osobina stilske markiranosti

i ekspresivnosti, kao i to koja imenica ima funkciju upravnog člana dvočlane sintagme.

Polazeći od teze da u bosanskom jeziku nema ni glagolskih ni pridjevskih univerba nastalih univerbacijom u užem smislu, autorica se u poglavlju pod naslovom *Univerbi* (60–199. str.) detaljno bavi *imeničkim univerbima*. Preciznom obradom autorica je obuhvatila veći broj sufiksa koji učestvuju u procesu univerbacije: *-a* (ekskluziva), *-ac* (terenac), *-ač(a)* (štitnjača), *-ać* (sporać), *-ad(a)* (gimnazijada), *-ak* i *-jak* (kožnjak), *-aner* (avlijaner), *-ar* (daljinar), *-(j)ar(a)* (betonjara), *-aš* (filmaš), *-(j)av(a)* (pornjava), *-ic(a)* (laganica), *-ić* (krimić), *-ij(a)* (majstorija), *-ik* (privatnik), *-in(a)* (divljačina), *-iš* (slaniš), *-k(a)* i *-k(e)* (kaubojke), *-k(o)* (žutko), *-luk* (privatluk) i *-uš(a)* (šalteruša). Radi se o univerbima koji se odnose na osobe, osobine pojedinaca koji obavljaju neku djelatnost, rad ili zanimanje te na realije. Zbog svoje ekspresivnosti i jezičke ekonomičnosti navedeni univerbi su dio svakodnevnog jezika pojedinca, pa tako i onog na internetskim forumima i autora tekstova na internetskim portalima. Pored jezičke ekonomičnosti i ekspresivizacije, autorica izdvaja i višeznačnost kao karakteristiku univerba za koju se veže i kontekstualna uvjetovanost navodeći primjer univerba *sigurica*. Jednoznačnim univerbima autorica smatra one koji se odnose na vlastiti pojam u obliku dvočlane sintagme (*Prljavci < Prljavo kazalište*). Kao što dobro primjećuje autorica knjige: “Govornici bosanskog jezika, na spontan i prirodan način, prema vlastitoj jezičkoj intuiciji stvaraju nove univerbe ali daju i nova značenja već postojećim” (str. 54).

Nakon temeljito istražene relevantne slavističke literature i provedenog istraživanja, autorica donosi niz argumentiranih i interesantnih zaključaka, naprimjer da su u većini slučajeva univerb i dvočlana sintagma od koje je univerb nastao ravnopravni u jeziku, pa čak i u istom tekstu. Kad je riječ o portalima, autorica zapaža sljedeće: “Ovisno o ozbiljnosti novinskog teksta, univerb će se obično naći u naslovu da privuče pažnju čitalaca, a dalje kroz tekst primjećujemo naizmjeničnost upotrebe dvočlane sintagme i univerba. U izuzetnim slučajevima (npr., univerb *veznjak*) u određenom tekstu ćemo imati samo upotrebu univerba bez očekivane dvočlane sintagme (*vezni igrač*)” (str. 200).

Važnost opreznog pristupanja analiziranju građe pokazuju i zaključci u knjizi koji nisu bili očekivani prije samog istraživanja. Tako je u primjeru upotrebe univerba *estradnjak* bila očekivana dominantna upotreba ovog univerba u razgovornom stilu, ali se pokazalo da je na internetskim forumima dvočlana sintagma frekventnija: *estradna ličnost*, *estradna zvijezda* i sl., dok je na internetskim portalima dominantniji univerb od dvočlane sintagme. Također, iz razgovornog stila, koji karakteriziraju spontanost i nepripremljenost, univerbi se šire i u druge jezičke sfere. Tako se s obzirom na njihovu ekonomičnost, stilsku markiranost, ali i višeznačnost, u novinarsko-publicističkom stilu univerbi pojavljuju u naslovima tekstova. Međutim, kako smatra autorica, i dvočlana sintagma i univerb egzistiraju podjednako u bosanskom jeziku, odnosno u istom tekstu koristi se i sintagma i univerb radi izbjegavanja monotonije. U knjizi je naglašeno i da “postoji tendencija nastanka i novih univerba po uzoru na postojeće, a s obzirom na činjenicu da je jezik takav sistem u kojem stalno nastaju nove riječi, a neke od postojećih ‘idu’ u pasivnu leksiku” (...) te “da će i veliki broj univerba stalnom upotrebom, posebno u novinarsko-publicističkom stilu, s vremenom postati dio neutralne leksike i standardnog jezika” (str. 203). Navedeni zaključci svakako mogu otvoriti put proučavanjima stilističkog aspekta univerbacije.

Knjiga *Univerbacija u bosanskom jeziku* prva je knjiga u bosnistici koja se bavi ovim tvorbenim postupkom. Predstavlja izuzetno veliki i vrijedan doprinos istraživanjima u oblasti tvorbe riječi, posebno u rasvjetljavanju univerbacije kao važnog tvorbenog načina nastanka novih riječi u bosanskom jeziku i neizostavnu literaturu za nove naučne radove o univerbaciji u slavenskim jezicima. Pored argumentiranog prezentiranja primjera i izvođenja zaključaka te izražene autoricine elokventnosti, značajna odlika ove knjige je njena životnost i neusiljenost. Pored toga što će biti nezaobilazna literatura za buduće autore gramatika i priručnika iz tvorbe riječi, autore rječnika, studente lingvistike i druge stručnjake, knjiga će biti interesantna novinarima, publicistima, čitateljima portala, kao i autorima komentara na forumima zabilježenim u ovoj knjizi i, vjerovatno, autorima novih univerba.